

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ БІЗНЕСУ І ПРАВА
КАФЕДРА НАЦІОНАЛЬНОГО, МІЖНАРОДНОГО ПРАВА
ТА
ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

**КОНСТИТУЦІЙНІ ПРАВА, СВОБОДИ ТА ОБОВ'ЯЗКИ ЛЮДИНИ І
ГРОМАДЯНИНА: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ОБМЕЖЕННЯ В УМОВАХ
ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ**

Кваліфікаційна робота (проект)

на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

Виконала: студентка IV курсу 10-482 група
Спеціальності: 081 Право
Освітньо-професійної програми «Право»
Сапсай Тетяна Юріївна

Керівник к.і.н., доц. Капарулін Ю.В..

Рецензент к.ю.н., доцент Кронівець Т.М.

Івано-Франківськ – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП	1
РОЗДІЛ 1. Теоретичні аспекти конституційних прав, свобод і обов’язків у контексті військової агресії	4
1.1. Конституційні права і обов’язки: їх характеристика та класифікація.....	4
1.2. Забезпечення прав і свобод під час збройної агресії.....	10
1.3. Різні аспекти обмеження прав і свобод в умовах військової агресії.....	13
РОЗДІЛ 2. Практика обмеження конституційних прав і свобод в Україні під час військової агресії РФ	16
2.1. Конституційні права і свободи, що піддаються обмеженням.....	16
2.2. Механізм обмеження прав і свобод в умовах військової агресії.....	20
2.3. Повноваження органів влади під час воєнного стану.....	22
РОЗДІЛ 3. Перспективи та рекомендації щодо забезпечення конституційних прав в умовах збройної агресії	27
3.1. Заходи щодо підвищення судового контролю за обмеженням прав і свобод.....	28
3.2. Удосконалення національного законодавства у сфері обмеження прав і свобод під час військової агресії.....	28
ВИСНОВОК	31
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	33

Вступ

Актуальність теми. З початком повномасштабного вторгнення в Україну 24 лютого 2022 року та після виданого Президентом України Указом “Про введення воєнного стану в Україні” № 2102-ІХ від 24.02.2022 питання конституційних прав, свобод та обов’язків стає важливим, адже впливає на подальше життя громадян. Конституційні права та обов’язки громадян відіграють важливу роль у правовій системі держави та являються гарантом прав і свобод людини у суспільстві. На сьогоднішній день питання захисту прав людини стає однією з ключових задач держави, адже через загострення конфлікту з іншою країною та через введення на території України режиму воєнного стану, конституційні права та свободи громадянина піддаються обмеженню. Це впливає не лише на саму людину, але й на її політичне, економічне та соціальне життя. Окрім прав громадянина, змінюється також система влади, адже з’являються такі ланки як військові адміністрації, що забезпечують безпеку людей на територіях, де проводяться активні бойові дії, а також регулюють діяльність самих громадян. Питання обмеження прав і свобод не часто зустрічається у сучасній юридичній літературі, тому наше дослідження спрямоване на вивчення поняття конституційних прав і обов’язків, а також на аналіз щодо обмеження цих прав, та роботи державних органів, що забезпечують безпеку громадськості та дотримання законності обмежень.

Загалом, у юридичній літературі сьогодення з’являються різні думки щодо конституційних прав, свобод та обов’язків громадянина, які висвітлювали у своїх роботах такі науковці, як О.В. Андрієвська, В. Буткевич, О. Осинська, Л. Летнянчин, С. Рабінович, І. Савенкова, М. Савчин, Б. Сидорець, О. Скрипнюк, В. Сорокун, Є. Ткаченко, , С. Шевчук, Ю. Шемшученко та інші.

Однак, з урахуванням поточних досліджень, які ми маємо на сьогоднішній день, тема конституційних прав, свобод та обов'язків людини і громадянина розкрита не до кінця, тому потребує подальшого дослідження.

Мета дослідження: враховуючи актуальність теми, наше дослідження спрямоване визначити сутність конституційних прав і обов'язків громадян, як це впливає на саму державу та суспільство всередині неї під час воєнного стану. Для досягнення мети дослідження були поставлені наступні **завдання:**

- проаналізувати нормативно-правові акти, що визначають права і свободи людини, а також Конституцію України, яка визначає обов'язки та обмеження прав громадянина.

- дати визначення терміну “обмеження прав і свобод громадянина”, а також визначення науковців з цього приводу.

- визначити перспективи та рекомендації щодо забезпечення конституційних прав в умовах збройної агресії.

Методами дослідження стали аналіз, як державних законів та інших нормативно-правових актів, так і міжнародних конвенцій, спрямованих на забезпечення прав і свобод людини і громадянина; а також метод порівняльного аналізу та системно-структурний метод.

Об'єктом дослідження виступають суспільні відносини між людиною та державою, що формуються під час воєнного стану в країні.

Предметом дослідження виступають теоретичні та практичні аспекти обмеження конституційних прав та свобод людини.

Теоретично-методологічну основу написання дипломної роботи складають Конституція України, як основний документ, а також інші закони та нормативно-правові акти, міжнародні конвенції, що описують конституційні права та свободи громадянина та їх обмеження.

Розділ 1. Теоретичні аспекти конституційних прав, свобод і обов'язків у контексті військової агресії

1.1. Конституційні права і обов'язки : їх характеристика та класифікація

Перш за все треба зазначити, що конституційні права, свободи і обов'язки громадянина являють собою важливу частину правової системи держави. Конституція України визначає ці права та обов'язки, а також визначає основні принципи, на яких ґрунтується правова система та політичний лад суспільства.

У широкому розумінні, конституційні права, свободи і обов'язки є сукупністю певних норм, що закріплюються в законодавстві, а також міжнародних договорах та гарантують громадянам країни певний статус, свободи та обов'язки перед державою та іншими членами суспільства. Тим самим, визначаються основні права, які мають громадяни, обов'язки, які вони мають виконувати перед державою та свободи, що мають у рамках закону.

У більш вузкому розумінні, поняття конституційних прав, свобод і обов'язків можна визначати наступним чином:

Конституційні права прямо зазначені та захищені Конституцією України. Вони визначають певний перелік речей на які громадяни країни мають право. До прикладу, право на життя, свободу, право на освіту, медичний захист тощо.

До свобод варто віднести право громадянина на вільний розвиток, самовираження та вибір, як прожити власне життя. Окрім цього, сюди також відноситься свобода слова, свобода думки, свобода віросповідання, право на свободу підприємницької діяльності тощо.

Конституційні обов'язки являють собою обов'язки громадянина перед державою в якій він проживає та перед суспільством цієї держави. Це включає в себе відповідальність за додержання законів, це також виконання військової

служби чи своєчасна сплата податків та інші обов'язки, що вказуються безпосередньо в законах України.

У цілому, всі ці речі пов'язані між собою і створюють єдиний механізм, що забезпечує регуляцію відносин громадян і держави.

Однак, Конституція України розділяє поняття права “людини” та “громадянина”. Так як права людини мають на увазі ті права, що відносяться безпосередньо до індивідуума, тобто, це право на життя, на повагу гідності, право на свободу, право на невтручання в особисте життя та інші. Коли поняття “громадянин” охоплює ті сфери, що відносяться до зв'язку людини з державою та її суспільством. До прикладу прав громадянина можна віднести право на свободу об'єднань у політичні партії та громадські організації (стаття 36), право на проведення мітингів чи демонстрацій (стаття 39), право на соціальний захист (стаття 46) та інші.

Таким чином можна зазначити, що згідно з Конституцією України права громадян - це можливість здійснювати дії для задоволення своїх потреб у житті, для важливих як матеріальних так і духовних цінностей, що закріплюються нормативно-правовими актами та закріплені у головному документі держави.

Загалом, аналізуючи Конституцію України можна виділити шість основних видів прав, що прописані у Розділі II “Права, свободи та обов'язки людини і громадянина” [15]:

Перший: громадянські (сукупність прав, які гарантуються державою з метою захисту інтересів людини і визнання його статусу як члена суспільства). До цього виду відносяться такі пункти прав [15] :

1) Право на життя (стаття 27: зазначається, що обов'язком держави є захищати життя людини, а також, що кожен має право захищати своє життя і здоров'я чи здоров'я інших людей від небезпечних діянь).

2) Право на особисту недоторканість (стаття 28: в якій йдеться про те, що ніхто не може бути арештованим без наявних на то причин чи без рішення суду на підставах, встановлених законом).

3) Свобода віросповідання (стаття 35: кожен має можливість обирати своє віросповідання та керувати своїм світоглядом, вести релігійну діяльність).

4) Свобода слова (стаття 34: громадянин країни має право на свободу своєї власної думки і слова, а також на вільне вираження поглядів та інтересів).

Другий: політичні (сукупність прав, що дають право громадянам брати участь у політичному житті країни та впливати на формування державних структур).

1) Комунікація з державними органами, тобто, можливість писати звернення або звертатися в органи особисто, користуватися службами державних органів чи органів місцевого самоврядування.

2) Право на участь у всеукраїнських та місцевих референдумах, виборах (громадяни мають право обиратися на посади в органи влади і приймати участь в голосуванні).

3) Право на створення своєї політичної або громадської організації з метою об'єднання громадян з однією думкою.

4) Право на громадянство країни.

Третій: соціальні (права, які впливають на життя людини у суспільстві).

До таких прав відносяться:

1) Право на життя, свободу, охорону здоров'я та охорону здоров'я інших осіб.

2) Право на житло (держава дає можливість своєму громадянину змогу побудувати житло, придбати чи взяти його в оренду).

3) Право на достатній рівень життя для себе і своєї сім'ї, до якого відноситься харчування, одяг та житло.

Четвертий: екологічні (права, що пов'язані з безпечним середовищем довкола людини).

1) Кожен має право користуватися інформацією про стан довкілля своєї країни у вільному доступі, про якість харчових продуктів, предметів побуту тощо. Інформація, що стосується довкілля повинна бути не засекречена.

П'ятий: культурні (до цього виду прав відносяться права, які відповідають за освіту, право на свободу наукової, технічної та художньої творчості, також право на захист інтелектуальної власності).

Шостий: сімейні права (право на створення сім'ї, її охорону державою, право на рівність дітей незалежно від їх походження).

Окрім Конституції України, права та свободи людини та громадянина також охороняються рядом міжнародних актів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. До цих документів належать:

1) Загальна декларація прав людини (була прийнята 10 грудня 1948 року).

Декларація, що була прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року та складається з переліку статей міжнародних договорів, національних конституцій, чи інших документів. Сама декларація складається з Всесвітньої декларації з прав людини, міжнародних пактів про економічні, соціальні та культурні права, а також про громадянські і політичні права.

2) Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (16 грудня 1966). Хоч цей пакт також відноситься до Загальної декларації прав людини, однак і має свій власний конкретний характер. Пакт про громадянські і політичні права дає можливість захищати право на самовизначення, вільно встановлювати політичний статус своєї країни, її економічний і соціальний статус. Також, кожен народ має право використовувати природні ресурси для досягнення особистих цілей без шкоди самій природі та іншим народам [20].

3) Європейська конвенція про захист прав людини та свобод (3 вересня 1953).

Конвенція створила судовий механізм захисту прав людини за міжнародним правом та загальними стандартами економічних, політичних прав та свобод людини в країнах Європи, що підписали цю конвенцію.

4) Європейська соціальна хартія (26 лютого 1965 набирає чинності).

Хартія захищає певний окремий перелік соціальних та економічних прав громадян тих країн, які підписали Хартію. Здебільшого, керує високим матеріальним стандартом життя, закріплює за особою перелік соціальних прав до яких відносяться права робітників на відпочинок, страхування, хорошу заробітну платню, пенсійне забезпечення в майбутньому, також рівність прав між жінкою та чоловіком у праці, можливість створення законного страйку на підприємстві та інші).

5) Заключний акт Наради з питань безпеки й співробітництва в Європі або Гельсінський акт (30 липня - 1 серпня 1975)

Акт передбачає певні міжнародні домовленості у декількох сферах життя (міжнародно-правова, військово-політична, економічна та гуманітарна).

Для повної реалізації своїх прав, що прописані в Конституції України, кожному громадянину необхідно дотримуватися своїх конституційних обов'язків. Таким чином, утворюється співпраця між людиною та державою.

Стаття 29 пункт 1 Загальної декларації прав людини говорить про те, що “Кожна людина має обов'язки перед суспільством, у якому тільки й можливий вільний і повний розвиток її особи” [4].

Конституційні обов'язки є важливим елементом правової системи країни і також виконують ряд важливих функцій. Насамперед, обов'язки встановлюють певні загальні правила та норми поведінки для всіх громадян країни. Це сприяє збереженню порядку і стабільності у суспільстві. Виконання конституційних обов'язків передбачає також поважне ставлення до прав і

свобод інших громадян. Це запобігає подальшим можливим конфліктам між людьми та забезпечує гармонійні відносини між ними всередині країни.

Можна виділити основну класифікацію конституційних обов'язків, до яких входить:

- 1) Обов'язки людини і обов'язки громадянина;
- 2) Громадянські, політичні, соціальні, економічні, екологічні, культурні (поділяються за сферами суспільного життя);
- 3) Індивідуальні чи колективні (поділяються за формами здійснення);
- 4) Постійні обов'язки чи тимчасові (поділяються за часом реалізації);
- 5) Державні, суспільні, права інших людей чи власні (поділяються за суб'єктами дії).

Конституційні обов'язки можуть передбачати також зобов'язання допомагати у збереженні територіальної цілісності, державного суверенітету та забезпечення безпеки країни. Про це зазначається у статті 65 Конституції України: Захист вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України є обов'язком громадян України [15]. Законом України “Про військовий обов'язок і військову службу” устанавлюється порядок забезпечення особовим складом Збройних Сил України, Служби Безпеки України, Прикордонних військ та інших формувань, що відповідають за цілісність держави. Військовий обов'язок перед країною включає в себе проходження військової служби і підготовки громадян, проходження служби у військовому резерві, прийняття на добровільній основі (тобто за контрактом) та призов на військову службу; та дотримання правил військового обліку громадян [6].

Крім цього, громадяни мають змогу змінити виконання військового обов'язку альтернативною службою (невійськовою), що зазначене у Законі України “Про альтернативну (невійськову) службу”: така служба має на меті замінити військову у випадку, якщо релігійне переконання громадянина

суперечить службі і ці громадяни відповідно до законодавства належать до діючої релігійної організації, віра якої не допускає використання зброї [7].

Також, стаття 66 Конституції України встановлює обов'язок не заподіювати шкоду природі, культурній спадщині та відшкодовувати завдані збитки. Ступінь заподіяння шкоди та відшкодування регулюється Законом України “Про охорону навколишнього природного середовища”.

Окрім військового обов'язку і обов'язку охорони природи, кожний громадянин держави також зобов'язується сплачувати податки та збори в порядку, що визначений законом.

Головним обов'язком кожної людини є дотримання Конституції України, законів України, нормативно-правових актів та міжнародних договорів і ратифікацій, не посягати на свободу, честь і гідність інших громадян України. Ці обов'язки створюють між країною і її громадянами важливий взаємозв'язок, що є запорукою стабільності в державі.

1.2. Забезпечення прав і свобод під час збройної агресії

Забезпечення прав і свобод під час збройної агресії являється однією з найважливіших функцій держави під час воєнного стану. Питання забезпечення прав особливо гостро стає у зв'язку з порушенням прав людини, загрози її життю і здоров'ю, честі і гідності, а також з можливістю гуманітарної кризи.

Перш за все, головним аспектом забезпечення прав і свобод під час збройної агресії є захист життя та безпеки людини через те, що небезпечна ситуація порушує громадянське право, прописане в Конституції. Держава зобов'язується забезпечити безпеку своїх громадян в умовах конфлікту шляхом прийняття певного ряду заходів, спрямованих запобіганню атак, евакуацію цивільного населення з території постійних обстрілів та надання медичної допомоги постраждалим. До заходів по забезпеченню безпеки громадян відноситься розгортання військ для захисту території країни,

організація медичних пунктів, а також евакуаційних маршрутів населення з окупованих територій, та територій “постійного вогню”.

Крім цього, важливо забезпечити свободу людей під час збройної агресії. Безпека полягає у гарантуванні права на свободу вибору місця проживання, руху та збору. Держава повинна уникати незаконного обмеження цих прав задля забезпечення людей можливістю уникнути небезпеки та отримати необхідну допомогу.

Можна виділити декілька важливих аспектів, що мають на меті забезпечення прав і свобод громадянина під час збройної агресії.

Перше, це захист прав біженців та внутрішньо переміщених осіб, адже у разі нападу значна кількість людей може втратити домівку і повинна буде вимушено виїхати з місця свого проживання, та шукати можливий притулок у інших регіонах. В Україні діє механізм соціального захисту та врегулювання статусу ВПО. Внутрішньо переміщені особи можуть звернутися до структурного підрозділу з питань соціального захисту населення задля отримання необхідної допомоги.

З 24 лютого 2022 року у зв'язку з початком повномасштабного вторгнення росії в Україну громадяни мають право звернутися до країн Європейського Союзу за захистом їх життя та свобод. Цей захист є тимчасовим і не відповідає тим правам, що зазначені в Конвенції про статус біженців (задекларованого 28 липня 1951). Тимчасове біженство видається громадянам України, членам їх сімей, особам без громадянства чи особам з третіх країн, що рятуються від війни [2].

Друге, міжнародна співпраця. Забезпечення прав і свобод під час збройної агресії потребує міжнародної допомоги і співпраці. Країни спільно виконують гуманітарні операції у місцях, де це потребується, а також обмінюються досвідом та ресурсами задля забезпечення захисту цивільного населення.

Третє, роль суспільства та громадян. Громадські організації, міжнародні та національні, грають не менш важливу роль у забезпеченні прав і свобод під час збройного конфлікту. Вони надають гуманітарну допомогу, проводять моніторинг порушень прав людини та виступають за їх захист.

Четверте, люди, що безпосередньо стали жертвами агресії. Сюди відносяться як фізичні поранення, каліцтво, так і психологічний стан людини, нанесені їй травми через втрату рідних чи свого дому. Держава включно з міжнародними організаціями мають надавати підтримку та допомогу у відновленні.

Міжнародне гуманітарне право забороняє використання тортур, жорстокості до всіх осіб незалежно від статусу.

“Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання” прийнята у 1998 році, визначає порядок вживання заходів до злочинця, що вчинив злочин (катування). До терміну катування відносяться як тортури, жорстоке поводження, побиття, моральне катування, так і залякування, підбурювання до дій, що можуть нести негативні наслідки не лише до злочинця, але і до жертви, мовчазної згоди на протиправні дії [17].

Будь-яка форма дискримінації також вважається елементом морального катування. Це регулюється певними міжнародними конвенціями, такими як “Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації” підписана 1994 року, “Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок” 1999 рік.

П'яте, профілактика конфлікту. Забезпечення прав і свобод людини під час збройної агресії також регулюється фактом запобігання такого конфлікту. До цього відносяться дипломатичні переговори між країнами, сприяння розвитку демократії та правової держави, можуть допомогти у зменшенні кількості майбутніх конфліктів та їх наслідків.

Забезпечення прав і свобод під час збройної агресії є важливим завданням для держави та міжнародних організацій, що пропонують гуманітарну і військову допомогу. Окрім цього, вони зобов'язані діяти відповідно до норм міжнародного права задля захисту життя та свобод людей під час небезпеки.

1.3. Різні аспекти обмеження прав і свобод в умовах військової агресії

У сучасній юридичній літературі термін “обмеження прав і свобод людини і громадянина” не є цілком визначеним, адже кожен науковець має свою думку щодо цього. О.В. Андрієвська у своїй роботі “Про конституційно-правовий механізм обмеження прав і свобод людини і громадянина в Україні”, визначає поняття обмеження прав і свобод людини і громадянина як складне явище, що представляє собою систему взаємозв'язаних конституційно-правових засобів та інших складових (тобто принципи, цілі, умови, підстави), які втілюються у поведінці суб'єкта конституційно-правових відносин, а також в уповноважених здійснювати обмеження конституційних прав до суб'єкта. Це все вона описує, як комплексний процес, що спрямований на захист законних інтересів та охорону цінностей, що визначені Конституцією України [1, с.83].

Інший науковець, Савчин М. визначає це поняття так: суть обмежень основних прав людини згідно з принципом верховенства права полягає у тому, щоб держава мала законну підставу для втручання в приватну автономію особи з метою досягнення загального блага [5, с.382].

У свою чергу, О. Скрипнюк наголошує, що обмеження прав і свобод людини, що передбачаються Конституцією України, насамперед є тимчасовим режимом загального чи конкретно-індивідуального призупинення чи звуження кількості визначених і гарантованих Конституцією України прав і

свобод в інтересах забезпечення національної безпеки та оборони держави [10, с.5].

Юридична література загалом визначає Конституцію України як Основний Закон, що регулює обмеження прав і свобод людини і громадянина, та регулює підстави і порядок їх обмеження.

Згідно з Конституцією України, “права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними” [15, с.21]. Перелік людських прав не є вичерпним та конституційні права і свободи гарантуються державою і не можуть бути скасовані. Звуження прав чи обсягу не допускається при прийнятті нових законів чи у випадках внесення змін до існуючих законів.

Однак, в умовах російської агресії в Україні, держава не має змоги надати повну безпеку прав людини. Також, певний перелік прав, що зазначений в Конституції піддається обмеженням для забезпечення порядку та ефективності оборони. Однак, принципи законності та верховенства права для країни залишаються пріоритетними, тому дотримання статей головного закону є обов’язком держави.

Умови військової агресії впливають здебільшого на права і свободи громадян, які перебувають у зоні бойових дій. Це є достатньо складною ситуацією, адже воєнний конфлікт між країнами призводить до серйозних порушень як загальних прав людини, так і порушення норм міжнародного гуманітарного права.

Головним аспектом обмеження прав і свобод в умовах військової агресії є загроза безпеці та життю громадян. Військові дії можуть призвести до знищення інфраструктури, до обмеження доступу до медичної допомоги та життєво важливих ресурсів для виживання. Це порушує людське право на життя та свободу, й безпеку свого здоров’я. Крім того, воєнний конфлікт породжує порушення прав на свободу переміщення, свободу висловлювання та свободу об’єднання.

До аспектів обмеження прав і свобод також належать:

- 1) Обмеження прав на освіту та здоров'я.
- 2) Порушення прав людини.
- 3) Порушення прав дітей.

Військові конфлікти призводять до закриття шкіл, лікарень чи інших установ через підвищений ризик небезпеки для життя людей. Це обмежує доступ до освіти та медичної допомоги, що являється порушенням одного з прав людини: право на освіту та здоров'я. На даний період, більшість шкіл, університетів та інші заклади освіти, що перебувають на території активних бойових дій, чи наближені до них, ведуть навчання у дистанційній формі, що загалом зберігає можливість мати доступ до освіти. Однак, це не заміняє повноцінне навчання [8] .

Агресія з боку іншої держави також може супроводжуватися порушенням прав людини, до якого відносяться безпідставні затримання, побиття, катування та інші форми насильства (як фізичні, так і психологічні). “Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання” наголошує, що навмисне катування особи, як фізичне, так психологічне являється злочином та розглядається за чинним кримінальним законодавством держави, до громадянина якої використовували даний прийом знущання. За злочини встановлюються відповідні покарання з урахуванням тяжкості характеру.

Права дітей у збройному конфлікті стають найбільш вразливими з усіх. Вони можуть бути викрадені, втрачені, заарештовані, чи депортовані в країну агресора. Це порушує їх права на захист життя, захист від насильства та на нормальний розвиток.

З початку повномасштабного вторгнення росії в Україну, російськими військами було примусово викрадено і перевезено десятки тисяч дітей на території, що були їм підконтрольні. Там країна агресор надавала дітям російське громадянство та відправляла їх до “нових” сімей для подальшого всиновлення. Цими діями, російська федерація намагалася розірвати зв'язок

між дітьми та їх рідними, що залишилися на батьківщині, для подальшого зростання молодого українського покоління. Діти забиралися у батьків не лише примусово, чи через їх вбивство у випадках непокори: російські військові заманювали батьків “літніми таборами” для дітей, щоб вони мали змогу “відпочити від того, що відбувається”. Зазначимо, коли військові приходили до будинку, де були діти, то змушували батьків насильно підписувати документи і відправляти своїх дітей у такі “концтабори” залякуючи батьків вбивством їх та їх дітей [25]. Це все порушує як права дорослих, так і права дітей на життя і безпеку, на можливість нормально розвиватися та отримувати освіту. Окрім цього, головним аспектом такої депортації є геноцид, адже для країни агресора це можливість стерти національну ідентичність підлітків ще на стадії їх розвитку. Організація Об’єднаних Націй визнала такі дії воєнними злочинами. 17 березня 2023 року чинний президент російської федерації В. Путін та уповноважена по правам дітей М. Львова-Белова були притягнуті до кримінальної відповідальності за незаконну депортацію та переміщення українських дітей на територію країни агресора. За незаконні дії вчинені до дітей було видано ордери на арешт. Уряд України визнав, що дії рф порушують Женевську конвенцію про захист цивільного населення та Конвенцію ООН про права дитини [3].

Розділ 2. Практика обмеження конституційних прав і свобод в Україні під час військової агресії РФ

2.1. Конституційні права і свободи, що піддаються обмеженням

З 24 лютого 2022 року в Україні введено воєнний стан, що впливає на правову основу забезпечення прав і свобод громадянина. У зв'язку з початком збройної агресії росії проти України, конституційні права і свободи людини і громадянина тимчасово обмежуються. Це стосується таких статей Конституції, як 30-34, 38, 39, 41 - 44 та 53. Гарантована таємниця листування, недоторканність житла, втручання в особисте і сімейне життя, право на свободу думки і слова та інше вважатиметься обмеженим. Під час воєнного стану у зв'язку зі збройним конфліктом, з'являється певний перелік обмеження прав та свобод:

- 1) Введення комендантської години, для забезпечення громадського порядку та безпеки жителів.
- 2) Відсутність таємниці дзвінків та листування, а також контроль медіапростору.
- 3) Працівники і цивільні особи залучаються до військової та оборонної роботи (трудова повинність).
- 4) Перевірка документів та речей на створених блокпостах.
- 5) Обмежується можливість самостійного вибору місця проживання, а також з'являється можливість примусового відчуження майна.
- 6) Забороняється торгівля алкогольними напоями та торгівля зброєю на визначених територіях.
- 7) Контроль за військовозобов'язаними та призовниками.
- 8) Можливість вилучення майна державними підприємствами.

Зі сторони військового командування встановлюється заборона в'їзду виїзду чи обмеження пересування на тих територіях, де діє воєнний стан. Також, вводиться можливість командування перевірки транспортного засобу та багажу, перевірки документів, службових приміщень чи житла.

Комендантська година є однією з особливостей введеного стану. Під час комендантської забороняється пересування і перебування на вулиці без наданого спеціального дозволу. У іншому випадку, громадянин несе відповідальність за порушення комендантської години у вигляді штрафу або громадських робіт на строк від 40 до 60 годин, або виправні роботи від 1 до 2 місяців, або адміністративний арешт на строк до 15 діб (стаття 185 Кодексу України про адміністративні правопорушення) [16].

Примусове відчуження майна (позбавлення права власності на приватне чи комунальне майно) приймається військовим командуванням на територіях, де проходять бойові дії та затверджуються відповідною обласною військовою адміністрацією чи міською державною адміністрацією.

За відчужене майно можна отримати компенсацію, що здійснюється на підставі документа, який затверджує вартість майна та його оцінку, що було прийнято через причину примусового відчуження. Після скасування воєнного стану власник може звернутися до військової адміністрації за місцем відчуження майна. Після рішення суду та набрання законної сили, власник може повернути майно у випадку його цілісності та зобов'язується повернути грошову суму, яку отримав за відчужене майно з вирахуванням плати.

Трудова повинність та залучення громадян до суспільно-корисних робіт (регламентується постановою Кабінету Міністрів України) визначається військовим командуванням на території де введено воєнний стан. Трудова повинність має на мені роботу оборонного характеру, і крім цього ліквідацію можливих катастроф техногенного, природного чи воєнного характеру і її наслідків (приклад: підриг Каховської ГЕС) [14]. Для цього використовуються працездатні особи, що не були залучені до оборони .

З боку політичного життя, влада переходить до рук військових (головне командування ЗСУ та військова адміністрація). Однак, Президент України, Верховна Рада України та Кабінет Міністрів України не можуть бути позбавлені своїх повноважень.

Може вводитися заборона на діяльність політичних партій та громадських об'єднань.

Також, забороняються: вибори, масові збори, акції протесту, референдуми та внесення поправок до конституції.

Слід також зазначити, що окрім обмежених прав є і такі права, що не попадають під обмеження у надзвичайних ситуаціях і під час воєнного стану в країні. Це такі статті Конституції України як 24-25, 27-29, 40, 47, 51-52, 55-63. Розглянемо їх детальніше для розуміння необмежених прав:

1) Стаття 24: усі громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівні перед законом. Обмежень також не може бути за певним переліком ознак: стать, раса, політичні чи релігійні переконання, колір шкіри, соціальне походження та інші.

2) Стаття 25: Під час надзвичайного чи воєнного стану громадянина не можуть позбавити громадянства.

3) Стаття 27: Особа не може бути позбавлена життя від рук іншої особи, що діє у власних інтересах, адже держава зобов'язалася захищати життя людини.

4) Стаття 28: повага до гідності людини. Жодна особа не може підлягати катуванню, жорстокому поводженню, яке суперечить суспільним нормам. Також, людина не може бути піддана медичним чи науковим дослідом без попередньої згоди.

5) Стаття 29: право на свободу та особисту недоторканність. Жодна особа не може бути заарештована безпідставно чи без рішення суду.

6) Стаття 40: Кожен має право надсилати індивідуальні чи колективні письмові звернення до органів державної влади, органів місцевого самоврядування чи посадових осіб. Органи, насамперед, зобов'язуються розглянути звернення та надати відповідь у встановлений строк.

7) Стаття 47: особи можуть отримати безоплатне житло від держави чи органів місцевого самоврядування (чи за доступну плату) у разі потреби соціального захисту.

8) Стаття 51 та 52: право на шлюб та рівність прав дітей незалежно від їх походження.

9) Стаття 55: право оскарження рішення суду.

10) Стаття 56: право на відшкодування шкоди за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування через нанесену матеріальну чи моральну шкоду.

11) Стаття 57: право на знання своїх прав та обов'язків.

12) Стаття 58: ніхто не має права відповідати за дії, які на час їх вчинення не визнавались незаконними, тобто, не були прописані як правопорушення.

13) Стаття 59-60: кожна особа має право на правову допомогу; та жодна особа не зобов'язана виконувати розпорядження, що мають злочинний характер.

14) Стаття 61-63: жоден не може бути притягнутий до юридичної відповідальності двічі, адже юридична відповідальність для кожної особи має свій індивідуальний характер; поки вину особи не буде визнано судом, вона буде вважатися невинною у вчиненні злочину та не зможе бути кримінально покарана; також, людина не несе відповідальність за відмову надавати показання щодо себе чи членів своєї родини.

Тож, надзвичайний чи воєнний стан не повністю обмежує людські права та свободи. Є лише певний перелік, що був детально визначений у даному пункті. Адже повністю обмежити громадянські права неможливо, так як це стане наперекір державі, що має на мені дотримуватися демократичних цілей і безпеки свого народу.

2.2. Механізм обмеження прав і свобод в умовах військової агресії

З початку повномасштабного вторгнення росії в Україну, що стало ключовою причиною обмеження людських прав, механізм обмеження прав і свобод в умовах військової агресії став основним регулятором суспільних відносин в державі. Перш за все, треба розуміти, що “юридично” механізм ґрунтується на сталих принципах, що описується в науковій юридичній літературі: на принципах законності, збалансованості, доцільності чи необхідності регулювання прав, тривалості, або навпаки, обмеженість у часі.

Насамперед потрібно розуміти, що так званий механізм обмеження прав (з юридичної точки зору), являє собою систему, що має свої певні елементи: права, що обмежуються, громадяни, чиї права обмежуються та органи, що обмежують чи розслідують незаконне обмеження прав. Тобто, механізм це абстрактне поняття - механізм являє собою правову процедуру, яка забезпечує законність обмеження в умовах воєнного стану.

Джерелами такої процедури, окрім Конституції України та інших нормативно-правових актів, що були прийняті державними органами, також слід вважати міжнародне право, яке здебільшого і створене для захисту людських прав та інтересів. Значить, що основна база ґрунтується не лише на внутрішніх законах, але і на міжнародному гуманітарному праві.

Указ “Про введення воєнного стану в Україні”, що був затверджений Законом України № 2102-IX від 24.02.2022, дає зрозуміти, що після введення воєнного стану, з’являється певний ряд конституційних обмежень щодо громадян у сфері суспільного життя [19].

Держава передусім повинна слідкувати за додержанням законного обмеження прав людини. Однак у такий важкий час дуже важко слідкувати за усім. У таких випадках, громадянин, чиї права було незаконно обмежено, може оскаржити це до суду, чи подати звернення безпосередньо до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, чи Президента України, як гаранта безпеки людських прав. Також, громадянин може звернутися до міжнародного права у випадку ігнорування його запиту, та

подати звернення до Європейського суду з прав людини, що у цьому випадку є найвищою інстанцією.

Сучасна література визначає деякі аспекти механізму обмеження прав людини, до яких можна віднести:

- правову культуру.
- свідомість громадян у своїх правах.
- громадську думку.
- та міжнародне право, що регулює права і свободи людини.

Правова культура і свідомість громадян слід визнавати головним аспектом роботи механізму по обмеженню прав в той час, коли міжнародне право доповнює юридичну базу всього процесу.

Враховуючи ці всі аспекти, можна зрозуміти, що для держави навіть при таких обставинах важлива спрямованість країни на демократичні взаємовідносини між громадянином та державою, та державні відносини між іншими країнами.

Якщо одна сторона - у нашому випадку - це Україна, яка старається підтримувати демократичні відносини між державою, суспільством та іншими країнами Європи, то інша сторона - росія - навпаки, своїми незаконними діями на міжнародній арені відмовилась виконувати рішення Європейського суду з прав людини. І це при тому, що найбільша кількість звернень, що потрапляла до суду була від самих росіян. Після того, як державу агресора виключили з Ради Європи, у своїй думі вони ухвалили законопроект від 15 березня 2022 року, що дозволяє не керуватися рішеннями ЄСПЛ [24]. При такому розкладі, росія в цілому не керується і не слідкує за додержанням людських прав не лише в своїй країні, але й на території чужої під час воєнних дій. Через відсутність міжнародних правил, агресор набуває безкарності через невизнання компетенції міжнародних організацій в односторонньому порядку [23].

У висновку можна сказати, що самим механізмом прав людини слід вважати процедуру обмеження та захисту від незаконного обмеження прав, якими керують суб'єкти владних повноважень, що керуються як національним законодавством, так і міжнародними актами з метою захисту безпеки громадян, територіальної цілісності України та збереження порядку в суспільстві.

2.3. Повноваження органів влади під час воєнного стану

Воєнний стан в Україні - це особливий режим, який вводиться у разі виникнення загрози національній безпеці або воєнної загрози. Під час дії воєнного стану органи влади отримують низку додаткових повноважень для забезпечення безпеки та оборони держави в умовах воєнного конфлікту.

Від 24 лютого 2022 року в Україні введено воєнний стан Указом Президента України №64/2022 “Про введення воєнного стану в Україні” [19]. Після чого, вже 14 березня, Президент України подовжує воєнний стан указом №133/2022, затверджений Законом України №2119-IX “Про затвердження Указу Президента України”. У зв'язку з введенням цього стану, органам державної влади і місцевого самоврядування, військовому командуванню чи адміністраціям надаються повноваження, для усунення загрози, для забезпечення територіальної цілісності і безпеки громадян, а також право обмеження прав і свобод, що вказані в Конституції України. Як зазначалось вище, до переліку статей, що обмежують права і свободи відносяться 30-34, 38, 39, 41 - 44 та 53.

У свою чергу, Указом Президента “Про утворення військових адміністрацій” (№68/2022) утворюються військові адміністративні формування для забезпечення оборони та громадського порядку [26].

Однак, це не означає, що інші органи державної влади чи місцевого самоврядування припиняє свою діяльність.

Згідно з законом “Про правовий режим воєнного стану”, стаття 9 визначає, що Президент України та Верховна Рада України мають діяти виключно на підставах та в межах повноважень, що визначені в Конституції та інших нормативно-правових актах. Також, Кабінет Міністрів України, військові командування і адміністрації, та інші органи влади здійснюють свою діяльність виключно у межах повноважень прописаних у Конституції та інших законів держави.

З боку судоустрою та судової влади, відповідно до сьомої статті Закону України “Про судоустрій і статус суддів” зазначено, що у випадках неможливості здійснення судом правосуддя на території, де ведуться активні бойові дії чи територія окупована, під час воєнного стану справи суду переносяться у інший відповідний суд, що розташований найближче до попереднього [9].

Тож, розглянемо можливості кожного органу окремо.

Кабінет Міністрів України під час дії воєнного чи надзвичайного стану:

- продовжує працювати відповідно свого Регламенту;
- також розробляє та вводить в роботу план по безпеці заходів правового режиму в окремих місцевостях, враховуючи всі загрози, які можуть скластися;
- здійснює контроль над керівництвом органів виконавчої влади.

Враховуючи зазначене можна сказати, що під час надзвичайного чи воєнного стану, гілки влади і їх повноваження залишаються незмінними відповідно до Конституції. Але, можуть створюватися певні тимчасові суб’єкти владних повноважень. До таких суб’єктів відносяться військові адміністрації, які у свою чергу поділяються на районні, обласні та у населених пунктах.

Окрім цього, вони також поділяються на:

- військові адміністрації, які утворились для забезпечення безпеки, оборони та громадського порядку.

- та адміністрації, о були створені для забезпечення дій Конституції та законів України у випадках нескликання сесії відповідно до закону “Про місцеве самоврядування”.

Організація та формування військових адміністрацій залежить від їх типу:

- районні та обласні військові адміністрації отримують свій статус від відповідних районних та обласних державних адміністрацій, а їх голови стають начальниками відповідних військових адміністрацій.

- військові адміністрації населених пунктів формуються з військовослужбовців різних військових формувань, осіб рядового та начальницького складу правоохоронних органів та служби цивільного захисту. Вони призначаються для виконання завдань, пов'язаних з обороною та безпекою держави. Начальники цих адміністрацій призначаються Президентом України за пропозицією Генерального штабу Збройних Сил України або відповідної обласної державної адміністрації [26].

Формування військових адміністрацій із зазначеними повноваженнями залежить від їх типу:

1) Районні та обласні військові адміністрації отримують свій статус від відповідних районних та обласних державних адміністрацій, а їх голови стають начальниками відповідних військових адміністрацій.

2) Військові адміністрації населених пунктів формуються зі складу військовослужбовців різних військових формувань, осіб правоохоронних органів та служби цивільного захисту. Вони призначаються для виконання завдань, пов'язаних з обороною та безпекою держави. Начальники цих адміністрацій призначаються Президентом України за пропозицією Генерального штабу Збройних Сил України або обласних державних адміністрацій.

Зазначені військові адміністрації мають різноманітні повноваження, серед яких:

- Введення трудової повинності для працездатних осіб на період воєнного стану.

- Використання ресурсів підприємств, установ і організацій для потреб оборони.

- Примусове відчуження майна в умовах воєнного стану.

- Огляд речей, транспортних засобів, майна громадян та інше.

- Регулювання роботи підприємств, установ і організацій.

- Вилучення технічних засобів зв'язку у випадку порушення правового режиму воєнного стану.

- Встановлення військово-квартирної повинності для фізичних і юридичних осіб.

Районні та обласні військові адміністрації, утворені через нескликання сесій відповідних районних та обласних рад у визначені законом терміни, мають додаткові повноваження щодо:

1) Складання та затвердження районних та обласних бюджетів, а також розподілу коштів між ними.

2) Управління об'єктами спільної власності територіальних громад, включаючи призначення та звільнення їх керівників.

3) Регулювання земельних відносин, надання дозволів на спеціальне використання природних ресурсів та встановлення правил користування водозабірними спорудами.

4) Прийняття рішень щодо захисту населення від надзвичайних ситуацій та ліквідації їх наслідків, а також посилення охорони важливих об'єктів національної економіки та об'єктів, які забезпечують життєдіяльність населення.

Начальник військової адміністрації має такі обов'язки:

- Забезпечує виконання Конституції та законів України на відповідній території.

- Організовує роботу військової адміністрації і керує її діяльністю, несе особисту відповідальність за її виконання.

- Призначає та звільняє посадових осіб в адміністрації.

- Управляє бюджетними коштами.

- Представляє адміністрацію перед державними та місцевими органами, громадськими об'єднаннями, підприємствами та громадянами.

- Звертається до суду у випадках порушення прав територіальної громади.

- Укладає договори від імені військової адміністрації та громади відповідно до законодавства.

Також, слід зазначити те, що до переліку військового командування відносяться: Командування об'єднаних сил Збройних Сил України, Генеральний штаб, командування окремих видів військових сил, оперативні командування, а також командири військових з'єднань, частин ЗСУ, командири Державної прикордонної служби та інші [26].

Усі це визначає роботу державних органів і військових формувань та забезпечує безперебійну роботу в області захисту та оборони держави від агресору, а також забезпечує громадський порядок у визначених районах та областях країни.

Розділ 3. Перспективи та рекомендації щодо забезпечення конституційних прав в умовах збройної агресії

3.1. Заходи щодо підвищення судового контролю за обмеженням прав і свобод

Заходи для зміцнення судового контролю над обмеженням прав і свобод включають різні правові та інституційні заходи, спрямовані на ефективний нагляд і захист прав громадян у випадках введення обмежень через воєнний або надзвичайний стан. Деякі з цих заходів включають:

- Розширення ролі судів у вирішенні питань, пов'язаних з обмеженням прав і свобод, забезпеченням доступу до судового захисту та розгляду конституційності і законності прийнятих заходів.

- Використання міжнародних стандартів захисту прав людини, таких як Європейська конвенція з прав людини та рішення Європейського суду з прав людини.

- Забезпечення незалежності суддів і їхньої кваліфікації через навчальні програми та консультаційні зустрічі.

- Розробка прозорих процедур для подання скарг і оскаржень стосовно обмежень прав і свобод.

- Залучення громадськості до процесу судового контролю та забезпечення публічності у цій сфері.

Судовий контроль за обмеженням прав і свобод під час воєнного стану вкрай важливий для забезпечення захисту основних прав та свобод громадян в умовах надзвичайних обставин. Суди в цей період відіграють ключову роль у забезпеченні та збереженні правового порядку та рівноваги між необхідністю захисту національної безпеки та захистом прав людини і основних свобод.

Судовий контроль за обмеженням прав і свобод під час воєнного стану передбачає перевірку законності та обґрунтованості прийнятих державних заходів, таких як обмеження свободи переміщення, обмеження права на особисту власність чи обмеження права на свободу слова. Суди перевіряють, чи відповідають такі заходи законам та чи зберігається пропорційність між

необхідністю захисту державної безпеки та забезпеченням прав та свобод громадян [9].

Суди також відіграють важливу роль у захисті прав осіб, які стали жертвами порушень прав чи зловживань з боку владних структур у період воєнного стану. Вони мають можливість розглядати скарги громадян на дії органів влади, які можуть бути порушенням їхніх конституційних прав та свобод.

Важливою складовою судового контролю є його швидкість та ефективність. У період воєнного стану суди повинні забезпечити оперативне розглядання справ і прийняття рішень, щоб запобігти можливим порушенням прав громадян у зв'язку зі станом надзвичайності.

Таким чином, судовий контроль за обмеженням прав і свобод під час воєнного стану відіграє ключову роль у забезпеченні захисту конституційних прав та свобод громадян, забезпечуючи рівновагу між необхідністю державної безпеки та забезпеченням правового порядку.

3.2. Удосконалення національного законодавства у сфері обмеження прав і свобод під час військової агресії

Удосконалення національного законодавства у сфері обмеження прав і свобод під час військової агресії в Україні є актуальним завданням, особливо у зв'язку зі зміною політичної ситуації та загрозами безпеці у регіоні. Дії уряду та парламенту спрямовані на вдосконалення нормативно-правової бази для забезпечення ефективного захисту прав і свобод громадян у разі військової агресії чи інших надзвичайних ситуацій.

Одним із напрямків удосконалення є аналіз і модернізація законів, які стосуються введення воєнного стану, мобілізації та дії в умовах воєнного чи надзвичайного стану. Зміни в законодавстві спрямовані на забезпечення належного регулювання процедур, повноважень та відповідальності органів влади під час таких ситуацій.

Додатковий акцент робиться на гармонізації внутрішнього законодавства з міжнародними нормами та стандартами щодо прав людини та гуманітарного права в умовах конфліктів. Це включає в себе прийняття та ратифікацію міжнародних договорів та конвенцій, які регулюють права та обов'язки сторін у разі війни чи конфлікту.

Також важливим є розвиток механізмів судового контролю за діями влади в умовах воєнного стану. Судова система повинна мати засоби для забезпечення прав і свобод громадян, контролювати легітимність обмежень та вживати заходів для запобігання можливим зловживанням.

Удосконалення національного законодавства в сфері обмеження прав і свобод під час військової агресії в Україні також включає в себе розробку та впровадження спеціальних програм та заходів щодо захисту вразливих категорій населення. Це може охоплювати планування евакуації цивільного населення, надання медичної допомоги, соціальної підтримки та матеріальної допомоги для постраждалих.

Поряд із цим, удосконалення законодавства передбачає розробку механізмів міжнародного співробітництва у сфері захисту прав та свобод громадян, зокрема шляхом участі в міжнародних програмах та обміну досвідом з іншими країнами. Такий підхід сприятиме підвищенню ефективності заходів захисту прав людини в умовах військових конфліктів.

Крім того, важливим аспектом є підвищення правової грамотності населення щодо їхніх прав та обов'язків у разі воєнного стану чи агресії. Інформаційні кампанії, навчальні програми та тренінги можуть допомогти громадянам краще розуміти їхні права та діяти відповідно до закону у складних ситуаціях.

Узгоджене та систематичне вдосконалення національного законодавства сприятиме забезпеченню ефективного захисту прав і свобод громадян в умовах воєнного конфлікту чи агресії, збереженню правової держави та забезпеченню безпеки й стабільності в країні.

Висновки

У контексті воєнного стану в Україні, конституційні права, свободи та обов'язки громадян зазнають обмежень для забезпечення національної безпеки та захисту від зовнішніх загроз. Введення воєнного стану Указом Президента “Про введення воєнного стану в Україні” № 2102-IX від 24.02.2022 надає ряд повноважень державним органам та створеним військовим адміністраціям на територіях, що вважаються зоною бойових дій, для забезпечення громадського порядку та захисту територіальної цілісності держави.

Для громадян досі залишаються незмінними право на життя, так як держава зобов'язується забезпечити своїх громадян належним захистом від збройної агресії; право на свободу слова, адже громадяни мають можливість вільно виражати свої думки; право на справедливий судовий процес, задля захисту своїх прав та інтересів; право на захист особистих даних від несанкціонованого доступу та використання.

Під час дії воєнного стану, на території країни встановлюються певні обмеження для громадян, до яких відносяться: свобода переміщення, право на приватну власність, право на таємницю листування та дзвінків та інші. До прикладу, у випадку загострення конфлікту може бути обмежено право на свободу пересування через введення комендантської години, або заборона в'їзду на територію, де проводяться активні бойові дії.

Зазвичай, воєнний стан супроводжується збільшенням контролю над засобами масової інформації, та над інформацією, що може поширюватися у суспільстві. Адже поширення недостовірної інформації може викликати негативні наслідки як для захисників держави, так і паніку серед народу. Не слід забувати, що окрім постійних обстрілів та активних бойових дій в зоні окупації, ворог вдається також до інформаційної війни, створюючи неправдиві новини та наклепи на державу задля того, щоб продемонструвати світовій арені, що не лише вони винні у цій війні.

У той же час, конституційні права громадян залишаються фундаментальними та такими, що не можуть бути скасовані чи повністю обмеженими. Під час воєнного стану, держава зобов'язана дотримуватися норм міжнародного права щодо прав людини. Тому такі обмеження являються тимчасовими та необхідними у конкретних обставинах.

Також важливо забезпечити ефективний судовий контроль за додержанням законності та об'єктивності у питанні конституційних прав, свобод та обмежень. У свою чергу, суди повинні керуватися принципами законності, правосуддя, рівності всіх учасників судового процесу перед законом та судом, а також гласності розгляду справи.

Україна, як член міжнародного співтовариства, зобов'язана дотримуватися міжнародних стандартів прав людини навіть у період воєнного стану. Заходи, що обмежують права та свободи, повинні бути узгоджені з міжнародними зобов'язаннями України.

Після завершення конфлікту та Указу Президента України про скасування воєнного стану, основним завданням стане повне відновлення конституційних прав та свобод людини і громадянина, зняття всіх обмежень, що були до цього та повернення суспільства у нормальне життя. До цього відноситься також розслідування порушень прав людини під час збройного конфлікту на території України, керуючись законами та міжнародними актами, відновлення правосуддя та компенсацію шкоди, що була завдана громадянам як в матеріальному, так і в моральному плані. До завдань по відновленню правосуддя також слід додати запровадження нових реформ у сфері захисту прав людини, а також забезпечення демократичного контролю за діяльністю правоохоронних органів.

Список використаних джерел:

1. Андрієвська О. В. Про конституційно-правовий механізм обмеження прав і свобод людини і громадянина в Україні. Альманах права. Право і прогрес: складові забезпечення в сучасних умовах. Київ, 2016. Випуск 7. с. 83–86.
2. Дар'я Ганзієнко. Наукова стаття: “Тимчасовий захист чи статус біженця: в чому принципова різниця?” URL: https://jurliga.ligazakon.net/ru/news/210033_timchasoviy-zakhist-chi-status-bzhentsya-v-chomu-printsipova-rznitsya
3. Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text
4. Загальна декларація прав людини прийнята і проголошена резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року від 10.12.1948 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
5. Савчин М.В. Порівняльне конституційне право: навч. посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2019. с. 328
6. Закон України “Про військовий обов'язок і військову службу” (відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 27 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text>
7. Закон України “Про альтернативну (невійськову) службу” (відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 15 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1975-12#Text>
8. Закон України “Про освіту” (відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 38-39, ст.380 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
9. Закон України “Про судоустрій і статус суддів” (відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 31, ст.545) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>
10. Скрипнюк О. Конституційно-правове регулювання обмеження прав і свобод людини і громадянина в Україні. Публічне право (2011). с. 5-11

11. Микола Стефанчук: Злочини РФ в Україні: виклики притягнення винних до відповідальності. Публікація URL: <https://unba.org.ua/publications/8055-zlochyni-rf-v-ukraini-vikliki-prityagnennya-vinnih-do-vidpovidal-nosti.html>

12. Славко А. С. Обмеження прав і свобод людини і громадянина за умов дії режиму воєнного стану: порівняльно-правовий аспект, Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. Випуск 41. Том 2. 2016.

13. Права людини в Україні - 2013 Є. Ю. Захаров, А. П. Бущенко; за ред. Є. Ю. Захарова. Права людини, 2014.

14. Підрив Каховської ГЕС та його наслідки для Херсонщини. Стаття. URL: <https://susplne.media/kherson/647518-podia-2023-roku-pidriv-кахovskoi-ges-ta-jogo-naslidki-dla-hersonsini/>

15. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

16. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 14.10.2023 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>

17. Конвенція “Проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання” ратифіковано із застереженнями Указом Президії ВР N 3484-XI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085#Text

18. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок від 06.10.1999 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text

19. Указ Президента України “Про введення воєнного стану в Україні” від 13.02.2024 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#n2>

20. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР N 2148-VIII (2148-08) від 19.10.73 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text

21. Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації від 04.02.1994 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_105#Text

22. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок від 06.10.1999 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text

23. Росія вирішила не виконувати рішення ЄСПЛ від 15 березня 2022 року. Стаття. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-rfnevykonannya-rishen-yespl/31887651.html>

24. Путін підписав закон про невиконання рішень ЄСПЛ у росії. Стаття. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3504958-putinpidpisav-zakon-pro-nevikonanna-risen-espl-u-rosii.html>

25. «Перетворюють на "зомбі: Росія поставила на конвеєр викрадення українських дітей і змушує їх проходити через кола пекла». Стаття. URL: <https://uainfo.org/blognews/1678307716-peretvoryuyut-na-zombi-rosiya-postavila-na-konveer-vikradennya.html>

26. Указ Президента України “Про утворення військових адміністрацій” URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/68/2022#Text>

27. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні; Офіц. вид. - Київ : Антологія, 2015.

28. Гавловська А.О., Томіліна Ю.Є. До питання відшкодування шкоди, завданої культурним цінностям у ході російсько-української війни. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»: зб. наук. праць / гол. ред. Стратонов В.М. Херсон: Видавничий дім «Гельветика»,

2023. Вип. 3. С.36-42 DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2307-8049/2023-6-7>
(фахове видання) <https://lj.journal.kspu.edu/index.php/lj/article/view/410/375>

29. Havlovska A., Tiapkin A. MONOGRAPH REVIEW: MILITARY OFFENSES AND WAR CRIMES: HISTORY, THEORY AND PRACTICE EDITED BY V.M. STRATONOV. RIGA, LATVIA: "BALTIJA PUBLISHING", 2023. 876 P (Рецензія на монографічне дослідження «Військові правопорушення та воєнні злочини: історія, теорія та практика» за загальною редакцією В.М. Стратонова.) Архів кримінології та судових наук: наук. журн. Харків : ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», 2023. No. 1 (7) 2023. С. 176-187 (фахове видання) DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.7.2023.17>

30. Гавловська А.О. Утримання представниками російських збройних сил та правоохоронних органів українських жінок-полонених в умовах повномасштабного вторгнення РФ у 2022 р. Правовий статус військовополонених: проблемні питання застосування положень вітчизняного та міжнародного законодавства: збірник матеріалів міжкафедрального міжвузівського круглого столу (м. Чернігів, 16 грудня 2022 р., Академія Державної пенітенціарної служби). Чернігів: Десна Поліграф, 2023, С.69-73

31.Томіліна Ю.Є. До питання про обмеження виборчих прав засуджених / Ю.Є. Томіліна // Human right: theory and practice. – 2017. London. – January 23-28. – С. 131-134.